

INGLIZ VA O'ZBEK TILIDAGI EVFEMIZMLARNING TARJIMA MUAMMOLARI

Qurbonova Nilufar Nasriddinovna

O'zDJTU, Tarjimonlik fakulteti,
Ingliz tili tarjima nazariyasi kafedrası
katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada evfemizmlarning tarjima jarayonidagi muammolari tahlil *qilinib, ularni turli madaniyatlar o'rtasida tarjima qilishda duch kelinadigan asosiy qiyinchiliklar o'rganiladi. Tarjima jarayonida madaniy farqlar, lug'aviy moslik, hissiy ta'sirni saqlash va kontekstual muammolar kabi masalalar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, maqola tarjimonlarga evfemizmlarni tarjima qilish bo'yicha nazariy va amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi.*

Kalit so'zlar: evfemizm, tarjima, madaniy farqlar, hissiy rang-baranglik, kontekst, tabu mavzular, lug'aviy tarjima, ijtimoiy noziklik, madaniy xususiyatlar, tarjima muammolari, tushuntiruvchi tarjima, til vositalari.

Annotation: This article analyses the translation problems of euphemisms. Euphemisms are linguistic tools used to express sensitive or difficult topics in a softer way, reducing negative emotional impact. The article examines the cultural characteristics of euphemisms, how they form in each culture, and the main challenges translators face when translating them. Issues such as cultural differences, the insufficiency of literal translation, difficulties in preserving emotional nuance, contextual problems, and differences in the expression of taboo topics may present serious challenges for translators. Several recommendations are provided in the article to address these problems, emphasizing that the translation of euphemisms requires not only literal translation but also consideration of cultural and social context.

Keywords: Euphemism, translation, cultural differences, emotional nuance, context, taboo topics, literal translation, social sensitivity, cultural characteristics, translation problems, explanatory translation, linguistic tools.

Аннотация: В данной статье анализируются проблемы перевода эвфемизмов, а также рассматриваются основные трудности, с которыми сталкиваются переводчики при переводе эвфемизмов между различными культурами. В процессе перевода обсуждаются вопросы культурных различий, лексической эквивалентности, сохранения эмоциональной окраски и контекстуальных проблем. Также статья включает теоретические и практические рекомендации для переводчиков по переводу эвфемизмов.

Ключевые слова: эвфемизм, перевод, культурные различия, эмоциональная окраска, контекст, табуированные темы, лексический перевод, социальная чувствительность, культурные особенности, проблемы перевода, объяснительный перевод, языковые средства.

Evfemizizm – nozik yoki tabu mavzularni yumshoqroq va salbiy ta'sirni kamaytiruvchi tarzda ifodalash uchun ishlatiladigan til vositasidir. Evfemizmlar ko'pincha qiyin yoki noqulay mavzularni yumshatish uchun ishlatiladi, masalan, o'lim, kasallik, yoki jamiyatda tabu hisoblangan boshqa masalalar. Bu kabi til vositalari odamlar o'rtasidagi muloqotda muhim rol o'ynaydi va ijtimoiy muhitga moslashishni ta'minlaydi. Tarjimonlar evfemizmlarni tarjima qilishda nafaqat lingvistik bilim, balki madaniy va hissiy bilimlarga ham ega bo'lishlari kerak.

Evfemizmlarning tarjima jarayonidagi eng katta qiyinchiliklardan biri – ularning madaniy mosligini saqlashdir. Newmark (1988) o'z asarida evfemizmlar va ularning madaniy moslashuvini keng qamrovli tahlil qilgan. Uning fikricha, tarjimonlar nafaqat so'zma-so'z tarjima qilishlari kerak, balki madaniyatlararo farqlarni hisobga olishlari zarur. U shunday yozadi: "Tarjimon evfemizmlarni tarjima qilishda faqat so'zma-so'z yondashuvni qo'llashdan ko'ra, madaniy va ijtimoiy kontekstni ham hisobga olishi lozim" (Newmark, 1988).¹

Lakoff (1975) esa evfemizmlarning tilshunoslik va ijtimoiy ahamiyatini tahlil qilib, ularning nafaqat til, balki ijtimoiy strukturalar bilan ham bog'liqligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, evfemizmlar jamiyatdagi tabularni yumshatish va nozik mavzularni muhokama qilishda muhim rol o'ynaydi. Lakoffning nuqtai nazariga ko'ra, tarjimon evfemizmlarni madaniyatlararo farqlarni hisobga olgan holda tarjima qilishda noziklikni saqlashi lozim.²

Allan va Burridge (2006) o'zlarining *Forbidden Words* asarida evfemizmlarning tabu mavzularni yumshatishdagi rolini yoritadilar. Ularning fikricha, evfemizmlar asosan jamiyatda nozik deb hisoblangan mavzularni ifodalashda ishlatiladi, lekin tarjimonda ularning ma'nosi va ta'siri ko'pincha yo'qoladi. Shuning uchun, Allan va Burridge evfemizmlarning tarjimasi faqat so'zma-so'z emas, balki kontekstual yondashuvni talab qiladi deb hisoblaydilar.³

Evfemizmlarning tarjimasida grammatik va leksik transformatsiyalar muhim rol o'ynaydi. Vinay va Darbelnet (1995) o'zining *Stylistic and Grammatical Translation* asarida tarjima usullari va transformatsiyalarini batafsil tahlil qilgan. Ularning fikriga ko'ra, tarjimanda so'zma-so'z yondashuvdan ko'ra, leksik va grammatik transformatsiyalarni qo'llash muhimdir, chunki bunday yondashuv madaniy va kontekstual farqlarni saqlashga yordam beradi. Masalan, substitution (o'zgartirish), transposition (joylashishni o'zgartirish), modulation (o'zgarish) kabi transformatsiyalar tarjimonning madaniy moslikni saqlashiga yordam beradi.

Tarjimada madaniy ekvivalentlarni topish, evfemizmlarning to'g'ri tarjima qilinishini ta'minlash uchun muhimdir. Nida (2001) *Language and Culture* asarida madaniy ekvivalentlarni qidirishning ahamiyatini yoritadi. Nidaning fikriga ko'ra, tarjimon madaniy ekvivalentlarni topishda, nafaqat so'zlar, balki ular orqali berilayotgan ma'no va his-tuyg'ularni ham hisobga olishi lozim. Evfemizmlar

¹ Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. People's Republic of China.

² Lakoff, R. T. (1975). *Language and Woman's Place*. Harper & Row.

³ Allan, K., & Burridge, K. (2006). *Forbidden Words: Taboo and the Censoring of Language*. Cambridge University Press.

ko'pincha o'zining ijtimoiy va hissiy kontekstiga ega bo'lib, shuning uchun tarjimonda ushbu kontekstni saqlashga alohida e'tibor qaratish zarur.

Tabu mavzularni ifodalashda evfemizmlar katta rol o'ynaydi, chunki ular jamiyatda muhokama qilishga o'zgacha yondashuvni talab qiladi. Norman Fraklaf (1995) o'zining Kritik kurs tahlili asarida til va ijtimoiy kontekst o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilgan. U tabiiyki, evfemizmlar orqali tabu mavzularni ifodalashda so'zlarning kontekstga qarab qanday o'zgarishini ko'rsatadi. Tarjimonlar tabu mavzularni tarjima qilishda, tilni ijtimoiy nuqtai nazardan tahlil qilib, har bir so'zni to'g'ri kontekstdagi tarzda tarjima qilishlari zarur.⁴

Evfemizmlar, tabiatan, bir madaniyatning tilida mavjud bo'lib, boshqa madaniyatga tarjima qilinishida ba'zan ularning ma'nosi va ta'siri o'zgaradi. Ingliz va o'zbek tillaridagi madaniy farqlar evfemizmlarni tarjima qilishda ko'plab qiyinchiliklarga olib keladi.

Inglizcha: *Passed away* (vafot etdi)

O'zbekcha: *Vafot etdi yoki Jon taslim qildi*

Ingliz tilidagi "passed away" iborasi o'zbek tilida ko'pincha "vafot etdi" deb tarjima qilinadi. Ammo o'zbek tilida "jon taslim qildi" kabi iboralar ham ishlatiladi, chunki bu ibora o'zbek madaniyatidagi diniy va axloqiy qadriyatlarni aks ettiradi. Ingliz tilidagi "passed away" salbiy ta'sirni yumshatish uchun ishlatilgan evfemizm bo'lsa, o'zbek tilidagi "jon taslim qildi" iborasi ko'proq diniy va tasavvurga asoslangan bo'lib, ma'no jihatidan farq qiladi. Evfemizmlar ko'pincha his-tuyg'ularni yumshatish uchun ishlatiladi. Tarjimada esa, bu his-tuyg'ularni saqlash qiyin bo'lishi mumkin.

Inglizcha: *Laid off* (ishdan bo'shatish)

O'zbekcha: *Ishdan bo'shatildi*

Ingliz tilidagi "laid off" iborasi ko'pincha ishchilarni ishdan bo'shatishning yumshoqroq shakli sifatida ishlatiladi. O'zbek tilida esa bu ibora "ishdan bo'shatildi" deb tarjima qilinadi, lekin bu ibora salbiy hissiyotlarni ko'proq aks ettiradi. "Laid off" salbiy xususiyatga ega bo'lgan ishdan bo'shatish jarayonini yumshatish uchun ishlatiladi, lekin o'zbek tilida bunday ifoda yo'q.

Tarjimada hissiy rang-baranglikni saqlash muhim ahamiyatga ega. Tarjimonda substitutsiya (o'zgartirish) va modulyatsiya (ma'no o'zgarishi) kabi transformatsiyalar yordamida evfemizmlarni yumshatish zarur. O'zbek tilidagi "ishdan bo'shatildi" kabi ifodalar evfemizmlarning yumshoqligini saqlashda etarli bo'lmaydi. Bu holatda, tarjimon his-tuyg'ularni yumshatish uchun transformatsiya usullaridan foydalanishi lozim.

Tabu mavzularni ifodalashda ham madaniyatlararo farqlar sezilarli. Ingliz tilida tabu mavzularni ifodalash uchun evfemizmlar ishlatiladi, ammo ularni o'zbek tiliga tarjima qilishda bu evfemizmlar o'zining asli ma'no va ta'sirini yo'qotishi mumkin.

Inglizcha: *Private parts* (uyat joylari)

O'zbekcha: *Uyat joylar*

"Private parts" (uyat joylari) iborasi ingliz tilida nozik va ijtimoiy jihatdan mos ravishda ishlatiladi, lekin o'zbek tilida bu ibora "uyat joylar" sifatida tarjima qilinadi

⁴ Fairclough (N.). 2003 Analyzing Discourse and Text: Textual Analysis for Social Research. London: Routledge

va ko'pincha aniqroq va kutilgan tarzda ishlatiladi. O'zbek tilida, bu ibora ijtimoiy kontekstda ham ko'proq jamiyatda gapiriladigan tarzda ishlatiladi.

Tabu mavzularni tarjima qilishda madaniy moslikni saqlash zarur. Tarjimada literal tarjima (so'zma-so'z tarjima) ko'pincha ma'noni noaniq qilib qo'yishi mumkin, shuning uchun transpozitsiya yoki substitutsiya kabi usullarni qo'llash maqsadga muvofiqdir.

Bu holatda tarjimon madaniy ekvivalentni topish kerak. Ingliz tilidagi evfemizmdni o'zbek tiliga tarjima qilishda ularning madaniy mohiyatini saqlash lozim, lekin buni salbiy yoki noqulay his-tuyg'ularni kamaytirgan holda amalga oshirish kerak.

Evfemizmlarning tarjimasi, tilshunoslik va madaniyatshunoslik nuqtai nazaridan katta ahamiyatga ega. Ingliz va o'zbek tillarida evfemizmlarning tarjima muammolari, madaniy farqlar, hissiy rang-baranglikni saqlash va tabu mavzularni ifodalashdagi qiyinchiliklar, tarjimonlar uchun murakkab vazifalar yaratadi. Tarjimonlar nafaqat tilni, balki madaniy, ijtimoiy va hissiy kontekstni ham chuqur tushunishi lozim.

Madaniy farqlar, hissiy rang-baranglikni saqlash va tabu mavzularni tarjima qilishda, transformatsiya usullarini qo'llash, ya'ni substitutsiya, transpozitsiya, modulyatsiya kabi yondashuvlar yordamida tarjimaning to'g'riligini va madaniy mosligini ta'minlash zarur. Bu evfemizmlar nafaqat so'zlarning o'ziga, balki ular yordamida yaratilgan ijtimoiy va hissiy ma'nolarga ham e'tibor berishni talab qiladi.

Ingliz va o'zbek tillarida evfemizmlarning tarjimasi madaniyatlararo farqlarni hisobga olib, ularning hissiy va ijtimoiy kontekstini saqlagan holda amalga oshirilishi lozim. Tarjimonlar bu jarayonda til va madaniyatlarni chuqur tahlil qilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. **Allan, K., & Burridge, K.** (2006). *Forbidden Words: Taboo and the Censoring of Language*. Cambridge University Press.
2. **Lakoff, R. T.** (1975). *Language and Woman's Place*. Harper & Row.
- Crystal, D.** (2003). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge University Press.
3. **Newmark, P.** (1988). *A Textbook of Translation*. People's Republic of China.
- Fairclough, N.** (1995). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Longman.